

Hrozby míru a bezpečnosti ve světě (Pohled ze Slovinska)

Postavení Slovinska v Evropě není jednoduché. Je ohroženo v důsledku toho, že geopoliticky neleží jen na středoevropské periferii, ale navíc je tato oblast podrobena přinejmenším třem vlivným gravitacím: středozevní, balkánské a ruské. Dva z uvedených vlivů mají navíc potenciál se postupně rozvinout do podoby islámské periferie. Pokud jde o sousedské vztahy, existuje latentní konfliktnost přinejmenším se dvěma ze sousedů. Jak se má slabá země, jakou je Slovinsko, bránit před převahou silnějších? Potenciální západoevropské a globální asociace se ve svých zájmech se Slovinskem prakticky neprotínají. Jediná asociace, v níž by snad Slovinsko, nehledě na svou malou rozlohu, mohlo být klíčovým článkem, je sepětí s tzv. visegrádskou skupinou, tj. s Maďarskem, Českou republikou, Slovenskem a Polskem. Teprve připojení Slovinska vytváří totiž z tohoto sdružení „spojnici“, která dělí Evropu od Baltu až po Středomoří. Jaká tedy má být slovinská vojenská strategie? Jaké jsou postoje obyvatelstva k obraně země a armádě? Právě těmito aspekty se zabývá i tento článek.

Výzkum národní bezpečnosti Slovinska má své začátky v letech 1988 - 90, kdy Obranné výzkumné středisko na Fakultě sociálních věd Ljubljanské univerzity (SPO, NSS) začalo studovat změny v Evropě a v bývalé Jugoslávii, které byly vlastně důvodem pro vybudování zvláštního slovinského národního bezpečnostního systému.

Cílem tohoto článku je srovnání vzájemné závislosti mezi mezinárodními a vnitřními změnami a vztahy mezi nutností změny a formováním nového národního bezpečnostního systému nezávislého a mezinárodně uznaného Slovinska. Nový model slovinské národní bezpečnosti by neměl vyjadřovat pouze specifické potřeby bezpečnosti a obrany Slovinska, ale také zvažovat civilizační a kulturní požadavky moderní doby. Ty se většinou týkají procesu globalizace, univerzality a demilitarizace současných bezpečnostních problémů.

Globální dimenze moderní společnosti a národní stát

Jestliže univerzalita znamená rozšiřování spektra bezpečnostních problémů moderního světa a demilitarizace posun pozornosti a důrazu od vojenských k nevojenským zdrojům ohrožení, potom globalizace ve své závěrečné fázi zahrnuje pojmání všech problémů moderního světa ve světovém měřítku. Moderní společnost je mezinárodním fenoménem založeným na vzájemné závislosti. Neměli bychom přehlédnout skutečnost, že **bezpečnost moderní společnosti v dlouhodobé perspektivě má globální rozměr, tj. zahrnuje přírodní, ekologické, vojenské a další aspekty způsobující ohrožení.** Vzhledem ke své vnitřní logice se moderní svět stává světem vzájemné závislosti, a tudíž zákonitě vzrůstá i vzájemná bezpečnostní závislost.

Jejím konkrétním projevem, který se vztahuje ke všem třem uvedeným procesům, je v globální společnosti oddělení světových bezpečnostních problémů od doposud existující „geopolitiky“ a orientace na rovnováhu vojenské moci, na vztahy mezi vojenskými aliancemi a tradiční opatření kolektivní bezpečnosti.

Navzdory globálním dimenzím moderní bezpečnosti zůstává určující dimenze národního státu. Na této - národní - úrovni, zajišťují moderní státy bezpečnost svých občanů prostřednictvím aktivit jejich národních bezpečnostních systémů. Účinnost těchto systémů dnes odráží nejenom schopnost států chránit jejich základní sociální hodnoty proti vnitřním či vnějším hrozbám - tj. udržovat mír a zaručovat svobodu, chránit proti ohrožení a strachu - ale také jejich schopnost zabezpečit ekonomický, politický, vědecký, technologický a sociální vývoj, rovněž sociální, kulturní, ekologický atd. blahobyt svého obyvatelstva.

V moderní společnosti existuje stálá (systematická) interakce mezi národním bezpečnostním systémem a jeho prostředím. Zaručováním bezpečnosti tento systém zdůvodňuje mj. svou existenci a legitimitu. Občanská společnost i stát vyžadují od národního bezpečnostního systému efektivní zajišťování bezpečnosti, aby tato jeho funkce byla vykonávána zákonným způsobem a v souladu s instrukcemi demokratického politického systému. Sřet zájmů společnosti a národního bezpečnostního systému a převaha požadavků té či oné strany totiž ovlivňuje záporným způsobem stabilitu národní bezpečnosti. Ideálním řešením tohoto problému je rovnováha hodnot a názorů, založená na důvěře mezi obyvatelstvem, státem a národním bezpečnostním systémem. Tato důvěra může být dosažena jedině tehdy, jestliže aktivity všech účastníků jsou veřejné, odpovědné a otevřené kritice a kontrole.

V rámci současného civilizačního a kulturního rámce musíme při přípravě bezpečnostních opatření brát v úvahu očekávání a preference populace ohledně role a úlohy státu a národního bezpečnostního systému. Není tedy náhodou, že empirická část výzkumu národní bezpečnosti Slovinska byla založena na určení postojů, názorů a hodnot slovinské populace o národní bezpečnosti dnes i v budoucnu.

Hrozby míru a bezpečnosti ve světě

Z vývojového hlediska je bezpečnost strukturálním prvkem každé společnosti a zahrnuje jak současný stav (tj. určitou definovanou situaci), tak aktivitu (tj. systém). Protikladem bezpečnosti je nejistota, to jest hrozba, která je následkem různých hrožících nebezpečí v přírodě, ve společnosti a mezi státy. Bezpečnost moderních společností je primárně podmíněna vojenskými, politickými, ekonomickými, sociologickými a ekologickými faktory.

Obecně se **vojenská bezpečnost** týká vzájemných vztahů mezi vojenskými ofenzivními a obrannými možnostmi států a znalostmi agresivních záměrů ostatních států. **Politická bezpečnost** se vztahuje k organizační stabilitě států, k vládním a ideologickým systémům, kterými se legitimují. **Ekonomická bezpečnost** se týká otázek přístupu k surovinám, finančním a jiným trhům, které jsou důležité k udržování ekonomicky přijatelné úrovně sociálního zabezpečení a moci státu. **Sociální bezpečnost** je sdružena s tolerancí v rámci podmínek přijatelných pro rozvoje tradičních vzorů jazyka, kultury, náboženství a kulturní identity jako celku. A konečně **ekologická bezpečnost** se týká uchování lokální a planetární biosféry jako vitálního systému, na kterém jsou založeny všechny lidské aktivity.

Existence různých zdrojů hrozeb bezpečnosti moderní společnosti přináší s sebou problém jak vyvažovat fungování moderního národního státu, jehož bezpečnostní systém má poskytovat všechny základní aspekty národní bezpečnosti, s ohledem na archaický charakter mezinárodního prostředí. Dosažená úroveň vývoje globální společnosti zdůrazňuje bezpečnostní problémy na úrovni modelu *národní verus mezinárodní*.

V důsledku toho je nezbytné použít nový celkový koncept moderní bezpečnosti obsahující obě úrovně: jak národní obranný bezpečnostní systém, tak mezinárodní systémy rovnováhy moci, kolektivní obrany a kolektivní bezpečnosti.

Společným jmenovatelem různých návrhů alternativních konceptů moderní bezpečnosti je **přechod od tradičního konkurenčního modelu národní a mezinárodní bezpečnosti** (založeném primárně na principech obrany, útoku a ozbrojené konfrontace mezi státy), **k modernímu kooperativnímu modelu národní a mezinárodní bezpečnosti**, který bude pojímat povahu moderní bezpečnosti jako celek (tj. se všemi ekonomickými, sociálními, ekologickými, vojenskými a dalšími aspekty) a bude založen na kooperaci a společných bezpečnostních zájmech různých států. Koncepty úvah o celkové povaze moderní bezpečnosti a nové modely jejího zabezpečování jsou obsaženy v dokumentech komisí OSN týkajících se otázek globální ekonomiky, zbrojení a životního prostředí.

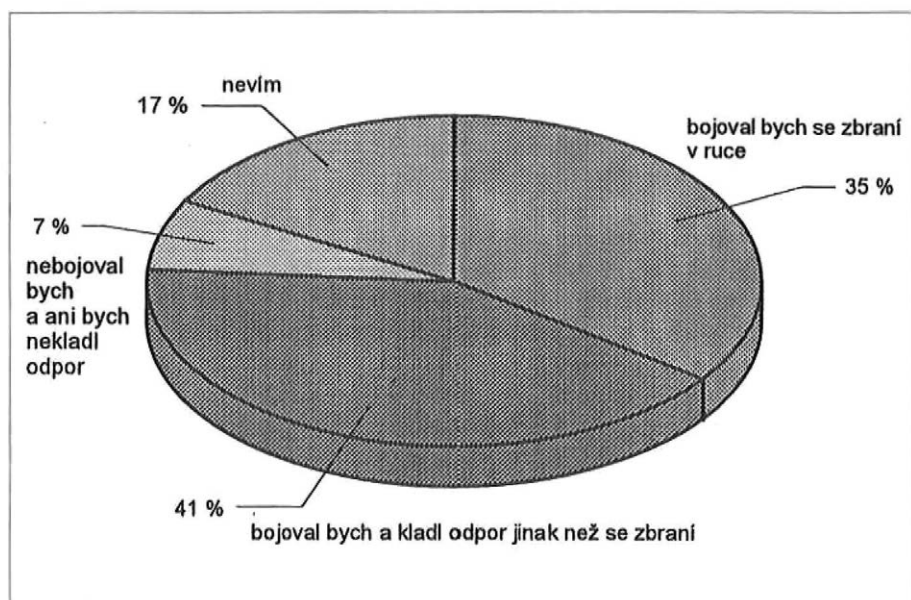
Národní bezpečnostní systém Slovinska

Moderní stát zajišťuje bezpečnost občanů prostředky dobrovolné aktivity jedinců a občanské společnosti. Praxe v dnešním světě potvrzuje, že mezi individuální a národní bezpečností existuje jistý antagonismus, který tkví přímo v povaze moderní politické komunity, a tudíž nemůže být vyřešen nebo zrušen. Je stálým rizikem moderní společnosti, neboť stát (jako celek či pouze prostřednictvím některé z jeho částí jako např. jeho národního bezpečnostního systému) může zaručovat bezpečnost, ale jen jako zdroj hrozby svobodě jedinců a zároveň občanské společnosti. Paradox dvojí role moderního politického státu (poskytující bezpečnost, ale zároveň trvající hrozby bezpečnosti jedinců) je řešen v každé společnosti (zemi) zvlášť, a to s ohledem na civilizační a kulturní potřeby moderní doby, tj. potřeby otevřené demokratické společnosti.

Mladý slovinský stát musí definovat prvky (vytvořit model) svého národního bezpečnostního systému, který by zaručoval bezpečnost obyvatelstva. Takový model prohloubí povahu nově organizované slovinské společnosti a v jeho rámci pak i vztah mezi občanskou společností a národním bezpečnostním systémem. Je ovšem nezbytné, aby současně existoval stálý právní a politicko-kulturní rámec, v němž může národní bezpečnostní systém vykonávat efektivně svou funkci, v souladu se zákony a institucemi demokratického politického systému, a tak se adekvátně legitimizovat.

Válka a průmyslově vyspělá společnost

Navzdory pozitivním událostem a změnám mezinárodního společenství (zrušení bipolárního rozdělení světa, pád a dezintegrace Varšavské smlouvy, německé sjednocení, snížení napětí mezi světovými mocnostmi, snižování zbrojení a vojenských rozpočtů mnoha evropských států, kooperace mezi evropskými zeměmi při zabezpečování bezpečnosti atd.) se některé z poněkud optimistických předpovědí o naprostém konci používání zbraní a armády při prosazování národních zájmů neuskutečnily. Důvodem bylo

Zdroj: SPO 1994/95, NSS.

Obr.: Byl byste připraven bojovat za svou vlast v případě agrese?

především zesílení disjunktivních konfliktních procesů a mocenské řešení mezinárodních a interetnických konfliktů a antagonismů, které zrelativizovaly a někdy i vážně ohrozily mnohé pozitivní změny a trendy mezinárodního společenství.

I po skončení studené války zůstává nutnou vojenská bezpečnost, to jest bezpečnost realizovaná prostřednictvím organizované vojenské síly, aby byla zajištěna aktuální bezpečnost na úrovni národního státu a mezinárodního společenství.

Všechny tyto výše uvedené procesy, které se uskutečnily navzdory dnešním nevojenským hrozbám, jako jsou ekonomické krize, etnické konflikty, masová migrace, mezinárodní terorismus a globální znečištění životního prostředí se dostávají stále více a více do středu pozornosti. Západní svět si uvědomuje, že moderní průmyslově vyspělé státy jsou „velice složité a nesmírně komplikované systémy“. Právě takové systémy se ukazují jako strukturálně velice nevhodné pro vedení války, a to přinejmenším z pěti základních důvodů:

Za prvé: průmyslově vyspělé společnosti jsou potenciálně velmi citlivé na ničení, např. menšími prostředky poškozující třeba strategické křižovatkы, centralizovaný systém zásobování (vodou, elektrickým proudem, vytápěním), důležité komunikační systémy - telefon či počítačové sítě či dopravu a dopravní spoje - dálnice, letiště, přístavy.

Za druhé: dosažená úroveň rozvoje přivedla tyto společnosti na okraj sebezničení, jmenovitě jejich infrastruktura sestává z řady civilních „průmyslových bomb“ (ve formě

jaderných elektráren, chemických továren, ropných rafinerií atd.), které představují velké potenciální ohrožení dokonce i v míru. V případě války mohou působit svou sebedestrukci.

Za třetí: existence a fungování těchto sociálních systémů je spojeno s průmyslovou civilizací, díky které je každodenní život ovlivňován koncentrací velkých měst a průmyslových oblastí. Bývalá soběstačnost země se dnes změnila a města se nemohou obejít bez zásobování zvenčí. Dlouhodobé narušení zásobování představuje zvýšenou hrozbu celému sociálnímu systému.

Za čtvrté: existuje vysoká úroveň vzájemných vztahů, integrace a závislosti moderních průmyslově vyspělých společností na nezávislém fungování světového obchodu, prostřednictvím jehož je zabezpečován vývoz a dovoz surovin, výrobků a služeb.

Za páté: intenzivní degradace životního prostředí ve prospěch sociálního vývoje způsobuje, že se nacházíme v situaci „stálé války mezi člověkem a přírodou“.

Průmyslově vyspělé společnosti jsou tedy funkčně a strukturálně naprosto nevhodné pro vedení války. Nepřekvapuje, že se státy snaží zformovat preventivní bezpečnostní strategii, která by zajistila přiměřenou úroveň komplexní bezpečnosti jejich celé populace.

Úloha armády v demokratické společnosti

I když neexistuje jediný model vztahů mezi armádou a civilní společností, existuje jeden imperativ demokratické společnosti, který musí být splněn: jsou jím liberální principy, které zaručují prvenství civilní autority a kontroly nad armádou.

Tento problém popsal už v r. 1957 Samuel P. Huntington ve své knize *Voják a stát*. Podle Huntingtonova názoru, vojenské instituce většiny států „jsou formovány dvěma silami: funkčním imperativem, vyplývajícím z ohrožení bezpečnosti společnosti, a společenským imperativem, který vyrůstá ze společenských sil, ideologií a institucí dominujících ve společnosti. Vojenské instituce, které odrážejí pouze sociální hodnoty, nemusí vždy plnit svou vojenskou funkci efektivně. Na druhé straně je asi nemožné udržovat v rámci společnosti vojenské instituce vytvořené výhradně funkčními imperativy. Jádrem problému vztahu mezi civilním a vojenským sektorem je tedy vzájemné působení obou těchto imperativů“.

I my jsme se zajímali o postoj slovinského veřejného mínění k roli a funkci armády v demokratické společnosti. Naši respondenti byli přesvědčeni, že by armáda měla především plnit **instrumentální roli**, tj. měla by se podílet na přípravě a provádění obrany proti vnějšímu nepříteli, uvnitř společnosti by měla ospravedlňovat svou existenci plněním některých ekonomických a bezpečnostních úkolů (během přírodních katastrof a průmyslových havárií). Armáda se nesmí míchat do politických záležitostí.

Bezpečnostní kultura na Slovinsku

Jednotlivci (občané) se podílejí na bezpečnostním systému moderního státu různými způsoby. Klasické organizování systému je sice ještě stále prováděno prostředky síly (sankce), ale moderní stát poskytuje motivaci občanů pro účast ve svém národním bezpečnostním systému i jinými způsoby, např. výchovou a další socializací ve společnosti

(prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, armády, církve atd.). Obyvatelstvo se tak učí vážit si jistých hodnot (např. významu státní příslušnosti).

V rámci výzkumu byly pro určení schopnosti respondentů kooperovat ve slovinském národním bezpečnostním systému užívány různé indikátory: *ochota nabídnout oběť, odhodlání hájit svou vlast, hrdost na příslušnost ke slovinské společnosti, postoj k mírovým hnutím, k vojenské profesi atd.*

V případě vojenské agrese proti Slovinsku (viz obr.) by většina respondentů buď bojovala se zbraní v ruce (35,1 %), nebo by kladla odpor a bojovala proti agresorovi nějakým jiným způsobem (41,4 %). Dá se tedy konstatovat, že u většiny respondentů (76,5 %) existuje ochota svou vlast bránit.

Důležitým prvkem politické kultury je postoj obyvatel k jejich vlastní společnosti. S odvoláním na získané výsledky můžeme odvodit, že na Slovinsku je identifikace či lépe láska k vlasti mezi respondenty vysoká: 85 % obyvatel je hrdé na to, že žijí na Slovinsku.

Pár slov závěrem

Základním východiskem národní bezpečnostní politiky je analýza zdrojů ohrožení a rizik ve společnosti a v mezinárodním společenství. Výzkum ukazuje, že slovinská veřejnost neklade na armádu neúměrně vysoké občanské a kulturní požadavky, které by nemohla splnit, ale trvá na úspěšném vykonávání její základní funkce. To je vhodným výchozím bodem pro dosažení rovnováhy hodnot v rámci demokratického státu, mezi civilními a vojenskými institucemi, což je nutným výchozím předpokladem pro vývoj směrem k otevřené, demokratické společnosti.

Jeden ze spolkových ministrů shrnul svoje dojmy po návštěvě v Praze: podle něho Praha, Budapešť a Varšava jsou města patřící do rodiny evropských demokracií. To nemusí konstatovat nějaký Němec, nýbrž je to prostě samozřejmost. Ministr to jenom vyslovil, ale otázka vstupu (možná vznikne otázka, zda tam patříte, nebo ne), to vlastně není žádná otázka institucionálního začlenění. Vy jste svou povahou Evropané a jako takoví jste součástí evropského procesu. A ony institucionální otázky se musí podle toho strukturovat.

*Z projevu Klause-Dietera Reicharda,
poslance Bundestagu,
na semináři ÚMV MZV ČR 29. 5. 1996.*